

SPOMENIK TEKSTU KAO TAKVOM

(Stefan Bošković: *Ministar*, Kontrast izdavaštvo, Beograd, 2022)

Stari Persi (Biš Šeli) pisao je o pesnicima kao nepriznatim zakonodavcima sveta, pa smo se smejali njegovoj romantičarskoj naivnosti. Onda nas je, između ostalih, iznenadila *Sluškinjina priča*, a gle svet se lagano pretvara u veći košmar od toga. Potom smo se čudili pandemiji, a zaboravili na Kamija, Markesa, Saramaga, između ostalih. Kad je reč o ovdašnjoj, da ne kažem regionalnoj prozi i njenoj vidovitosti, pomenuo bih Sretena Ugričića i njegovo distopijsko remek-delo *Neznanom junaku* koje odavno živimo, zatim *Prvi, drugi treći čovek* Mirjane Đurđević koja je predvidela hapšenja ratnog zločinca i počiniooca genocida Ratka Mladića, te, konačno, roman *Ministar* mlađeg crnogorskog autora Stefana Boškovića koji je, nekom na sreću, nekom na žalost, s priličnom preciznošću predvideo sudbinu dugogodišnje vlasti Mila Đukanovića u Crnoj Gori.

Možda roman i nije toliko politički obojen kako mu sam naslov kaže. Premda su u njegov sižejni tok uključene i litije, i jedno ubistvo koje se pretvara u političko samoubistvo, i pokušaj izvlačenja iz svega kroz beg u međunarodne institucije, ovo je pre svega porodični roman, i to više roman majke nego roman oca kako bi se na početku moglo naslutiti. No, pođimo redom. Valentino Bošković, ministar kulture u vladi Crne Gore (da ne bude zabune: fiktivni ministar, fiktivna vlada, fiktivna država, fiktivni svet – svet romana) pristane da učestvuje u umetničkom performansu, te u njemu ubije umetnicu. Mi pratimo devet dana koji uslede nakon tog događaja i koji se završavaju tako kako se završavaju, čisto da ne spojlujem sve ono što vas čeka.

Ovakav postupak nije nov, štaviše. Međutim, ono što je karakteristično za Boškovića, koji je dramaturg po struci, jeste njegov filmsko-scenaristički jezik prilagođen romanesknoj formi. Ako neko ume da vodi radnju na način na koji se to događa u *Ministru* onda je to upravo ovaj pisac. On bez greške manevriše ovim romanom lika kroz komplikacije koje čitalac može samo da zamisli. Pitanje krivice koje se okida nesretnim slučajem (ko god bude pisao roman o slučaju Alena Boldvina s planom da zaradi nemalu lovu, trebalo bi najpre da pročita *Ministra*, i dâ dobar deo tantijema unapred) i eskalira otkrivši svu dubinu paradigmatičkih problema koje može da ima umetnik koji je zapostavio svoj život i karijeru zarad politike. Na taj se način *Ministar* priključuje dugoj tradiciji narativa zasnovanih na narodnoj legendi o doktoru Faustusu koja obuhvata i takva remek-dela kao što su Geteov *Faust*, Manov *Doktor Faustus* ili Bulgakovljevo čudo od knjige *Majstor i Margarita*. U maniru pomenute legende, jednom potpisan pakt s đavolom, odnosno izdaja onih ideala koje je imao u mladosti, vodi Valentina Boškovića spiralom naniže, ka paklu u koji se sam otisnuo.

Na tom putu pomoć ne dolazi ni od bikolikog premijera, ni od bivših ministara, ni od nezavisnih medija, ni od porodice. On naprosto ostaje sam ili skoro sam...

Politički ili ideološki manifest koji se može iščitati iz narativa, a koji unutar njega brane Jasna i njen misteriozni partner po imenu Stefan Bošković, ne ohrabruje umetnike i stvaraoce da se bave politikom, aludirajući pritom možda slučajno, možda vrlo decidirano i na ekstremno neuspešne ministre kulture kakvi su u srpskoj varijanti ovog romana bili Branišlav Lečić ili Vojislav Brajović. Međutim, ako sledimo faustovsku liniju priče, a moramo je imati u vidu, onda je svaka izdaja jednog zarad drugog već unapred potpisivanje ugovora na raskršću, a cena koju svako ko sadi tikve s nečastivcem plaća odavno je poznata. Jedini problem jeste u tome što se stiče utisak da je svako bavljenje politikom to i samo to, bez mogućnosti da se iza toga vide makar malešne mogućnosti za ispoljavanje dobrog. Naše tragikomično balkansko iskustvo nas neumitno navodi na takvu pomisao, ali ne može biti da je sve tako jednodimenzionalno. Upravo zbog toga, zbog pretnje sužavanja na jednu tačku gledišta, Bošković i beži od političkog trilera, on je samo kulisa za ozbiljnu dramu, za skup egzistencijalnih pitanja univerzalnijeg značenjskog potencijala.

Bošković u *Ministru* dotiče one teme koje su za njegovo dosadašnje stvaralaštvo (roman *Šamaranje* i zbirka priča *Transparentne životinje*) toliko karakteristične da su prosto opsesivne. Jedna od njih je i neprekidna destabilizacija patrijarhata. *Ministar* ne samo što prikazuje slabog protagonistu koji je bez pomoći žena (Olivere, Jasne i svoje majke) apsolutno nemoćan, nego je on zapravo marioneta, neko ko bi trebalo da bude na poziciji moći, ali je zapravo ne poseduje. To, naravno, ima veze i s činjenicom da je Valentino Bošković ministar kulture, neko ko je u hijerarhiji vlasti zapravo ne samo nebitan nego i nevidljiv. Položaj umetnika i umetnosti u društvu jedna je od tema koju je Stefan Bošković već dotakao kako u romanu *Šamaranje*, tako i u priči „Search porn”. Konačno, uloga žene i majke u porodici još je jedna od tema kojoj se Bošković vraća, ali uvek ispotiha, nikad naglašeno, ne dajući joj priliku da ispliva u prvi plan. Tako je i u ovom romanu, premda je ovde uloga žena kudikamo dominantnija nego u njegovoj ranijoj prozi.

Konačno, tu je i tema autoironije. Kako je u *Šamaranju* u književnost preveo iz stvarnosti Ognjena Spahića i Vladimira Đurišića, načinivši od njih likove romana, tako u romanu *Ministar* figurira već pomenuti, izvesni Stefan Bošković, pisac, piskaralo i muž ministrove bivše žene Jasne. Ne samo što lik koji se imenom i profesijom podudara s autorom knjige nije najsimpatičnije biće tog fiktivnog sveta koji inače i ne nastanjuju baš neki ljudi, ako ćemo pravo, već je on neko kome naposljetku Valentino Bošković razbije njušku, da blago kažem. Koliko god pisci bili u poziciji da sebe guraju u sopstvene romane i prave od sebe fiktivne likove, ne sećam se primera da je neko toliko namerno unizio sopstveno biće kao što je to uradio Stefan Bošković. Naravno nije ovde samo reč o tekstualnoj strategiji koja će na taj način skrenuti pažnju s očekivano preterano političkog čitanja teksta i sprečiti „uzorne” čitaoce iz ministarskih fotelja da traže sebe u romanu, već je i prilika da se o autorskom egu progovori iz drugačije pozicije, iz ugla nekoga ko vrši svesno prevrednovanje sebe unutar fikcionalnog sveta kako bi pokazao ono što nam je Bart još 1967. nacrtao. Autor je mrtav, autor je nebitan, ostaje samo tekst kao *objet petit a* naše čitalačke žudnje.

Zato je moguće da autor od sebe načini sluzavog gmaza, i da se to zapravo ne čini ni smešnim ni samosažaljivim. Naprotiv, to pored uloge u narativnom sklopu igra i ulogu mamca, varalice, bučkala za somove kapitalce. Još jednu stvar je pisac uradio da bi naglasio fikcionalnost teksta – zgusnuo je radnju u devet dana u kojima je gotovo fizički nemoguće da se odigra i desi sve ono što se u sižeu zaista dogodi, odnosno da protagonista stigne na sva ona mesta na kojima boravi. Od sahrane, preko obilaska rodne grude, posete Azerbejdžanu, bdenja i druge sahrane, sve su to stvari koje ukazuju na činjenicu da je reč o konvenciji, o činjenici da smo se dogovorili da su prostor i vreme romana toliko savitljivi i da im se mi, kao čitaoci, priklanjamo slepo verujući da je ono što se događa istina, da je moguće identifikovati se s njom. Jurnjava koja podseća na insekta zarobljenog u staklenoj posudi naglašava ludilo u koje protagonista upada usled sopstvenog hibrisa, pa je tako moguće videti Valentina Boškovića i kao tragičkog lika, nekakvog *Edipa na Kolonu* koji pokušava da se pomiri sa svetom, ali mu to, za razliku od Sofoklovog junaka, ne polazi za rukom. A onda opet, tu je autorova divna žaoka – ko se, za ime božje, u Crnoj Gori zove Valentino. Njegova fiktivnost počinje njegovim imenovanjem. Na to ne treba da zaboravimo.

Vo vremena ovo koje i nije toliko naklonjeno pisanju koliko se čini, premda svi pišu, a vrlo mali broj ljudi čita, danas, dakle, zaboravljamo koliko je fiktivni svet zavisao od jezika, odnosno koliko je on uvek jedno i samo to – jezička tvorevina. Ono što je rečeno oko Boškovićeve dramaturške veštine, o njegovom uspešnom kontrolisanju čitalačkih identifikacijskih politika koje prete da iskoče iz narativa i autora mu i likove bukvalno uhvate za vrat ne bi li ih priupitali koji sam ja, dakle sve to vredi još i više za njegovu jezičku promišljenost i dovitljivost, njegove odluke o strategijama polifonične upotrebe sredstva za rad, rečju maternjeg mu jezika. Kombinujući prvo lice i dnevničke beleške koje i nisu ništa drugo nego upravo prvo lice stavljeno u drugačiji kontekst, striktno vodeći računa da ne isklizne iz odabrane perspektive, Bošković je od *Ministra* načinio spomenik tekstu kao takvom. Ako je u *Šamaranju* bio brljiv, u *Transparentnim životinjama* još u traženju, u *Ministru* se njegov izraz konačno utemeljio, došao do nečega što bi bio finalni stadijum razvoja, kukac pretvoren u leptira takoreći. Da budem krajnje konkretan, njegova stilaska razuđenost i raspojasačnost više se vidi u vešto skrivenoj intertekstualnosti koja parodira ne samo tekstualne predloške, kako one iz takozvane visoke književnosti, tako i one iz dnevnika, medija ili čak onog najprimitivnijeg jezičkog sloja kao što su komentari na internetu, u kojima se svakoj anonimnoj fukari pruža prilika da iskaže vlastito mišljenje, *ako vas baš zanima – ne hvala, ne zanima nas*. To i još više, njegov jezik klizi iz medija u medij, on je na momente ekfrastičan s obzirom na to da tvori jasne asocijacije na filmske predloške i njihove žanrovske matrice. Konačno, Stefan Bošković je stabilizovao svoju rečenicu, ona je odsečna i precizna, ne vrluda u potrazi za smislom i značenjem, štaviše. Pustivši likove da delaju, jezik se otvorio poput Crvenog mora i omogućio narativu da preuzme vođstvo, onako kako radi vrhunska književnost.

Čini se da je srpska javnost na *Ministra* čekala predugo – čitave tri godine. Međutim, ovakav roman ne može da stigne prekasno, posebno što se, nažalost, farsa političkog de-

lovanja na ovim prostorima kraja ne vidi. Ipak, nemojte ga čitati kao uputstvo za upotrebu, niti kao pomoć u rušenju postojećih struktura vlasti, u knjizi toga nema. Ako nisam bio dovoljno jasan, radi se o tragediji, onakvoj kakva se piše odvajkada, upotrebom *mrvice s Homerove trpeze*. Očigledno ih ima dovoljno za sve, samo ako, poput Stefana Boškovića, znate da ih iskoristite.